

**OSUDOVÝ
OMYL
GENERALA
VLAŠOVA**

KAREL RICHTER

K A R E L R I C H T E R

**OSUDOVÝ
OMYL
GENERÁLA
VLASOVA**

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Karel Richter, 2010, 2019
Cover © Lukáš Tuma, 2019
Cover Illustration © Václav Vomáčka, 2019
Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2010, 2019

ISBN 978-80-7557-177-9 (print)

ISBN 978-80-7557-688-0 (ePub)

ISBN 978-80-7557-689-7 (mobi)

ISBN 978-80-7557-690-3 (pdf)

OBSAH

Křížovatky	7
Bitva u Moskvy	31
Katastrofa na volchovské frontě	69
Bilance minulosti	121
Ve službách vojenské propagandy	137
Úskalí dilemat	159
Čekání na úsvit	203
Kolísavé naděje	217
Čas pohrom	239
Spolky s ďáblem	261
Opožděné vítězství	291
Zrod první divize	331
Co přinese budoucnost?	381
Pražské intermezzo	401
Konec všech nadějí	441
Epilog	465
Soudní proces	471
Důstojnické hodnosti Ruské osvobozené armády, wehrmachtu a Zbraní SS	491
Prameny a literatura	492

KŘIŽOVATKY

S talo se to v srpnu 1941, poblíž Mogileva, zhruba dva měsíce po vypuknutí války. Na štáb velitele týlového prostoru skupiny armád Mitte generála pěchoty hraběte Maxe von Schenckendorffa přivedli sovětského důstojníka, který prohlásil, že ho posílá major Ivan Kononov, velitel 436. pluku 155. střelecké divize. Odevzdal generálovi dopis, v němž Kononov nabízel, že přejde se svými vojáky na německou stranu pod podmínkou, že mu bude umožněno bojovat proti bolševismu. Generál už poznal obětavost a statečnost rudoarmějců. Majorova nabídka ho překvapila. Vzkázal, že souhlasí.

Major Ivan Nikitič Kononov, osmatřicetiletý donský kozák, absolvent vojenské akademie, člen strany od roku 1927, účastník finské války, nositel Řádu rudého praporu, nařídil svým vojákům, kteří jako zadní voj kryli ústup divize, aby nastoupili do čtverců po rotách a praporech.

„Vojáci!“ zvolal, „rozhodl jsem se přejít na druhou stranu fronty. Konečně se nám kozákům nabízí příležitost postavit se proti bolševismu, který pošlapal staletá kozácká práva. Kdo z vás chce jít se mnou, ať vystoupí a zařadí se vpravo. Nikoho nenutím. Každý ať se rozhodne podle své vůle.“

Řady se rozhlučely. Někteří smýšleli stejně jako Kononov. Jizvy na duších z dob občanské války a kolektivizace se jim ještě nezhojily. Skrytá nenávisť vyvěřela. Plukovní komisař Pančenko byl zděšen. Někteří váhali: odejít, nebo zůstat? Jejich morálka byla po zmatcích a strážních uplynulých týdnech otřesena. Pochybnosti jim hryzaly v mozku. Sovětský svaz se hroutí, má cenu ještě bojovat? Nebude přece jen lepší přidat se k vítězům a obnovit s jejich pomocí staré pořádky, které bolševici zrušili?

Většina pluku nakonec přešla 22. srpna 1941 s majorem Kononovem na německou stranu. Prozatím byli umístěni ve zvláštním zajateckém táboře, zřízeném v bývalé zbrojní továrně v Osinovce.

Schenckendorff si dal zavolat Kononova: „Co vás přimělo k tomuto rozhodnutí?“

„Jsem kozák a nenávidím bolševismus,“ odpověděl Kononov vášnivě. „Chci bojovat proti Stalinově vládě.“

Schenckendorff si zvědavě prohlížel ramenatého muže ve vyrudlé gymnastorce a v jezdeckých kalhotách zasunutých do zaprášených holínek.

„Chtěl jsem přejít frontu už loni ve Finsku, ale nebyla příležitost, až teď...“ ozval se Kononov do ticha. „Nejsem sám, kdo takhle uvažuje.“

Generál se zamyslel. Co s těmi lidmi? Operační důstojník major von Kraewel se přimlouval: „Kononov žádá, abychom mu umožnili bojovat. Chce postavit kozácký pluk. Myslím, že by se mu měla dát příležitost.“

Generál mlčky přikyvoval. Sám o tom uvažoval již delší dobu. Kozáci budou jistě bojovat jako čerti. Spálili za sebou mosty, nic jiného jim nezbývá. Proč nešetřit drahocennou německou krev?

„Zkusme to,“ řekl, „zorganizujeme z nich jezdecký pluk. Nasadíme ho zatím k ochraně silničních a železničních spojů. Uvidíme, jak se budou činit. Kononova můžeme povýšit na podplukovníka a udělat ho velitelem. Kozáci mu důvěřují.“

„Ano, pane generále,“ souhlasil vřele von Kraewel. „To je výtečné řešení. Kononov bude jistě spolehlivě plnit svůj úkol.“

Během několika týdnů vznikl kozácký jezdecký pluk 600 pod velením podplukovníka Kononova. Podle Schenckendorffových předpokladů ve strážní službě vynikal mimořádnou horlivostí.

Nebyl to zdaleka jediný případ, kdy německým okupantům nabízeli své služby zapřísáhlí odpůrci komunismu. Patřil k nim i Bronislav Kaminskij, okresní starosta v Lokoti. Nejenže se s vervou ujal správy kraje, zorganizoval zásobování a uvedl do chodu školství, ale navíc na vlastní pěst postavil oddíly vyzbrojené sovětskými zbraněmi. V okolí Lokotě, městečka ležícího na východním okraji brjanských lesů, tvrdě zlikvidoval partyzánské skupiny, které se tu soustřeďovaly.

Kaminskij hořel nesmiřitelnou nenávistí ke všemu, co bylo sovětské. Před lety ho orgány NKVD zatkly a poslaly na dlouhou dobu do trestaneckého tábora na Sibiř. Trest mu byl po nějakém čase změněn na nucený pobyt v Lokoti. Příchod Němců uvítal Kaminskij jako osvobození a ochotně se jim upsal tělem i duší.

Velitel německé 2. tankové armády generál Rudolf Schmidt, který se doslechl o Kaminského iniciativě, vysoce ocenil jeho zásluhy, pozval ho do svého štábu a o své vůli, aniž kohokoliv požádal o souhlas, svěřil mu správu dalších okresů. Přiznal mu přitom titul generálmajora s pravomocí

organizovat v jeho rozlehlé správní oblasti vlastní armádu pod názvem Ruská osvobozenecké lidová armáda (RONA). Poskytl mu pro ten účel kořistní sovětskou výzbroj včetně dělostřelectva a tanků. Novopečený generál Kaminskij, opojený strmým vzestupem své moci, založil i vlastní politickou stranu s programem, který byl zmatenou směsí fašismu a socialismu. Generál Schmidt, jenž v Kaminském spatřoval svůj vlastní úspěch, snaživě sepsal v září 1941 memorandum *O možnostech potírání bolševického odporu zevnitř*. Podrobně v něm vyložil své zkušenosti z Lokotě. Nedočkal se však žádného ocenění. Nadřízené instance jeho spisu nevěnovaly pozornost.

Přibližně v téže době skupina aktivistů, která se ujala městské správy ve Smolensku, vypravila deputaci k veliteli skupiny armád Mitte polnímu maršálu Fedoru von Bockovi. S hlubokými úklonami a s poníženu zdvořilostí představitelé města odevzdali maršálovi cenný dar, historické dělo Napoleonovy armády. Zároveň požádali o doručení pozdravné petice vůdci německého národa Adolfu Hitlerovi. Obsahovala žádost, aby ve Smolensku byla ustavena vláda Rusů, kteří jsou připraveni spolu s německými jednotkami bojovat proti Stalinově vládě.

Maršál, který nevyňikal žádným zvláštním politickým rozhledem, petici odeslal do vůdcova hlavního stanu, aniž se zajímal o její vyřízení. Neměl konečně ani čas zjišťovat, kde uvázla odpověď nejvyšších míst. Začala bitva u Moskvě a polní maršál von Bock měl plnou hlavu jiných starostí.

Jeho operační důstojník plukovník Henning von Tresckow však hned při návštěvě představitelů smolenské městské správy uložil hejtmanu Wilfriedu Strik-Strikfeldtovi, tlumočnickovi přidělenému štábu skupiny armád, aby zpracoval návrh organizace ruské osvobozenecké armády. V říjnu 1941 ho spolu se zpravodajským důstojníkem Rudolfem-Christoffem von Gersdorffem předložil maršálovi. Plán počítal s dvousettisícovou ruskou armádou bez letectva, přičemž pro jistotu vždy za třemi ruskými divizemi měla být rozmístěna jedna divize německá. Plán současně doporučoval uznat smolenskou protibolševickou vzdorovládu.

Vrchní velitel pozemního vojska polní maršál Walther von Brauchitsch postoupil plán polnímu maršálu Wilhelmu Keitlovi. Čas plynul, odpověď nepřicházela. Smolenská městská správa ji marně urgovala. Teprve

v polovině listopadu přišlo z hlavního stanu Keitlovo rozhodnutí: „Politické věci zásadně skupině armád nepřísluší.“ Hejtman Strik-Strikfeldt, pětáctýřicetiletý baltský Němec, kdysi chodil do gymnázia v Petrohradě a za první světové války sloužil jako mladý důstojník v carské armádě. Ovládal tedy dokonale ruský jazyk. Mezi válkami pracoval v Rize jako zástupce britské průmyslové firmy. Po připojení baltských republik k Sovětskému svazu přesídlil do Německa. Pro své jazykové znalosti byl povolán do armády k tlumočnické práci. Nenáviděl bolševismus, ale měl upřímně rád Rusy. Bylo mu proto velice trapně, když smolenským radním překládal slova náčelníka štábu pozemního vojska generála Hanse von Greiffenberga, který jim s diplomatickými kličkami sděloval, že jejich žádost se dosud zkoumá na nejvyšších místech. Rusům bylo vidět na očích, že pochopili, o čem jde. Němci jejich žádost odmítají. Ani velkorosý německý dar, dodávka léků pro smolenskou nemocnici, nezmírnil roztrpčení jejich mluvčího, který nakonec prohlásil: „Vaše vláda zřejmě ještě nepochopila vážnost situace.“

Měl pravdu. Nacističtí bonzové vskutku ještě nic nechápali. Koncem prosince 1941 odjela na východ první skupina úředníků Rosenbergova ministerstva pro obsazená východní území, aby od armády převzala správu některých okupovaných oblastí. Úředníky, kterým se pro jejich nové žlutohnědé uniformy začalo přezdívat zlatí bažanti, přijal před odjezdem sám jejich nejvyšší představený, říšský ministr Alfred Rosenberg. Pronesl k nim řeč: „Jedete jako představitelé německého národa do oblastí východu, dobytých německým vojákem. Setkáte se tam s velkými problémy, s nouzí a hladem, v nichž žije obyvatelstvo. Nepřístupujte k tomu všemu z našeho, německého hlediska. To je zvláštní svět. My si musíme uvědomit, že ruský člověk je zvíře, byl jím a zůstal. Bolševici z něho udělali pracující zvíře. Vy ho musíte donutit, aby pracoval ještě více. Musí být tažným dobytčetem při budování velkého německého impéria. Uvidíte tam utrpení. Ruský člověk rád trpí. To je zvláštní rys jeho patologické duše, který ukázal světu jejich spisovatel Dostojevskij. Vy musíte dát Rusům vždycky pocítit, že jste představiteli panského národa.“

Okupanti nedocenili skutečnost, že tisíce, ba statisíce sovětských lidí, roztrpčených a znechucených Stalinovou tyraníí, vzhlížely v prvních

týdnech a měsících války k Němcům s nadějí. Kolchozníci říkali: „Ech, co! Bude aspoň pořádek. Horší než bolševici Němec určitě nebude. Hlavně když dá lidem půdu, a pak už to půjde.“

I mezi zajatci, rozčarovanými neschopností vojenského velení, se šířily protisovětské nálady. Ti otřesení, zbědovaní chlapi byli dokonce schopni odpustit Němcům bezohledné zacházení. Svědčí o tom zážitky jednoho z nich: „Bylo mi až protivné dívat se na naše vojáky, většinou to byli záložáci, starší chlapi, s jakým obdivem čučeli na každého německého vojáka, který šel kolem. Bylo nás za drátem na šedesát tisíc. Pod širým nebem. Lilo jako z konve, člověk se neměl kam schovat. A ti naši fotři sedí v hloučcích u ohniček a slyším, jak vykládají: Copak Němec mohl vědět, že nás bude tolik, aby pro nás nachystal vyhráté kvartýry? Ten má, kamarádíčkové, všechno do puntíku napřed spočítané. S čím nepočítal, to holt není přichystané.“

První den, to musím říct, nám vůbec nedali najíst, ale našinci hned měli pohotové vysvětlení: Němci teď mají plno jiných starostí než jak nám nacpat břicha. Počkáme, kamarádi, trochu toho hladu vydržíme... Když uběhl druhý den a my jsme zase nedostali ani kůrku, opět se našli dobráci, kteří pro to měli omluvu: Němci nás tak vedou ke kamarádství. Vědí, že někomu zbyly suchary, někomu kousek chleba, a tak chtějí, abysme na sebe nebyli jako psi, jak to bylo za bolševiků, a bratrsky se rozdělili.

Když se kolem nás německý frajtr hnal s holí v ruce za jedním ze zajatců, který se provinil, už nevím čím, ozývalo se z našich řad: Jo, kamarádi, Němci nejsou bolševici. Ti nás, panečku, naučí pořádku. Berou všechno, jak se patří...

Věřte mi, takhle to šlo čtrnáct dní, totiž chci říct, že jsme neměli ani kus střechy nad hlavou, ani ždíbec chleba. V té době už z našeho tábora denně odváželi do hromadného hrobu takové dvě tři stovky lidí. I tohle se našinci snažili všelijak vysvětlovat a omlouvat. Za měsíc nás z celého tábora bylo pár tisíc kostlivců...“

Po porážce německých armád u Moskvě došlo k řadě změn na vysokých velitelských místech wehrmachtu. U skupiny armád Mitte nahradil von Bocka maršál Günther von Kluge. Ten měl pro politiku ještě méně

pochopení než von Bock. Často si v užším kruhu opatrně zahuboval na hlavní stan, ale neodvažoval se otevřeně vzdorovat jeho příkazům. Nevynikal přitom ani nijak zvlášť pevným charakterem. Všechno, co se u skupiny armád podnikalo za zády vrchního velení, muselo se mu opatrně servírovat s ujištěním, že jde o čistě vojenskou nezbytnost.

Ale ona to skutečně byla vojenská nezbytnost, co způsobilo, že v rozporu s pohrdavým vztahem pravověrných nacistů k národům Východu přibývalo v jednotkách wehrmachtu dobrovolníků z řad sovětských válečných zajatců, zběhů i civilistů. Uplatňovali se na frontě jako řidiči, řemeslníci, vozkové, nosiči munice, strážní...

Podplukovník Reinhard Gehlen, šéf zpravodajského oddělení Cizí armády-Východ při vrchním velitelství pozemního vojska, o tom hovořil s majorem generálního štábu Heinzem Herrem, který byl k jeho oddělení přidělen pro svou znalost ruštiny. Přijal ho ve své pracovně v jednom z dřevěných baráků vrchního velitelství pozemního vojska v lese poblíž Angerburgu u Mauensee (dnes polské Węgorzewo) 21. dubna 1942 a s překvapivou otevřeností ho zasvěcoval do poměrů.

„Takových lidí máme už v armádě na dvě stě tisíc. Někteří se k nám dávají, aby unikli smrti v zajateckých táborech, někteří z vypočítavosti a někteří z přesvědčení, protože nenávidí komunisty, léta svou nenávisť skrývali a teď se domnívají, že jim dopomůžeme k lepšímu životu. Desetitisíce těchto lidí nosí německé uniformy, dali jsme jim zbraně. Konají strážní službu, pronásledují partyzány, dokonce bojují na frontě a ne zrovna špatně.“

„Opravdu?“ žasl Heinz Herre, štíhlý třicátník s jemným, inteligentním obličejem. „To jsem nevěděl.“

„Jak byste to mohl vědět?“ usmál se Gehlen. „Vždyť i naše vrchní velitelství pozemního vojska se tváří, že o tom neví. Před vrchním velitelstvím wehrmachtu se to musí tajit. Vtip je v tom, že my ty lidi prostě potřebujeme. Sovětské Rusko porazíme, jen když získáme masy ruského obyvatelstva na svou stranu. Jde o to, jestli se nám podaří přesvědčit o tom naše velení.“

Herre měl o čem přemýšlet. Prodělal tažení v Polsku, ve Francii, v Jugoslávii. Horoval pro vůdce. Ale na východní frontě, kde jako operační

důstojník 49. horského sboru prožil těžké boje za sovětské zimní ofenzivy, z něj nadšení vyprchávalo. Cítil, že v soukolí něco skřípe. Byl svědkem krutostí, kterých se na obyvatelstvu dopouštěli esesmani a příslušníci Sicherheitsdienstu. Když poblíž města Stalino (dnes Doněck) navštívil zajatecký tábor, otrásl jím pohled na vyhladovělé ubožáky. Uvědomil si rozhořčeně: Rozséváme nenávisť. Teď mu Gehlen potvrdil, co napadlo i jeho samého: Takhle se nedá zvítězit.

Také generál Max von Schenckendorff, velitel týlových oblastí skupiny armád Mitte, dospěl k závěru, že nezávisle na tom, kdo přišel s nápadem verbovat ruské Hilfswillige, pomocné dobrovolníky, do wehrmachtu, je jich velice zapotřebí. V rozhovoru s operačním důstojníkem skupiny armád plukovníkem Tresckowem si pochvaloval: „Vypadá to dobře. První prapory se už stabilizují. Některé se osvědčily v boji. Požadavky na doplňky rostou. Rozhodl jsem se v Bobrujsku postavit z Rusů náhradní prapor, ze kterého bude brzy pluk. V Orše hodláme zřídit přijímací tábor, kde nejdříve dobrovolníky soustředíme, aby se trochu zotavili z těch zajateckých lágrů... Ale je tu otázka. Jak dlouho se nám Rusové budou hlásit, když pořádáme hony na obyvatelstvo a násilím je odvážíme na práci? Jako dobytek!“ Generál se na chvíli odmlčel. „Takhle je všechny ženeme Stalinovi do náruče.“

„Ano, jistě,“ přisvědčil plukovník Tresckow, „měli bychom jim něco slíbit. Dát jim nějakou ideu.“

Co vlastně Rusům říkat? Co jim slíbovat? To byl problém, na který už delší dobu narážela skupina speciální propagandy, utvořená v rámci propagandistického oddělení vrchního velitelství branné moci. Sídčila ve starém domě na Viktoriastrasse 10 v Berlíně. Jejím úkolem bylo vést psychologickou válku proti Sovětskému svazu. Šéf skupiny plukovník Hans Martin sice neuměl ani slovo rusky, ale byl zkušeným publicistou, vynikal zdravým úsudkem, organizačními schopnostmi a citlivým vztahem k podřízeným. Kromě specialisty na problémy psychologické války plukovníka dr. Blaua mu podléhal ještě hejtman Nikolaus von Grote, baltský Němec, který zamlada sloužil v carské armádě a platil za znalce sovětských poměrů. Tento pohledný muž s narudlými světlými vlasy se pilně pustil do práce s předpokladem, že ve válce proti Sovětskému

svazu půjde o osvobození Ruska od bolševické tyranie. V tomto duchu se také stylizovaly propagandistické plakáty, letáky, brožury. Vyznívaly tak i rozhlasové relace v jazycích národů Ruska: „Vítejte německé vojáky jako osvoboditele od Stalinovy zvěle! Pryč s politickými komisaři, bolševiky, straníky a komsomolci! Pozvedněte se proti svým utlačovatelům! Hodina osvobození se blíží!“

Sám šéf propagandy plukovník Hasso von Wedel však brzy Groteho vyvedl z omylu: „Propaganda je propaganda, ale skutečné cíle války na Východě nemají s nějakým osvobozením nic společného.“

Grote to vzal rozmrzele na vědomí. Nezdálo se mu, že lež je dobrá propaganda. Téhož názoru byl i nadporučík Eugen Dürksen, který doplnil skupinu těsně před vypuknutím války na Východě. Narodil se v Rusku a měl stejně jako Grote vyvinutější cit pro životní problémy této velké země. Do skupiny byl dodatečně začleněn i ruský emigrant Alexandr Stěpanovič Kazancev.

To byl zajímavý člověk. Narodil se roku 1908 v Čeljabinsku. Za občanské války se jako chlapec ocitl s rodiči mezi uprchlíky, kteří z Vladivostoku odpluli do Šanghaje. Později se rodina usadila v Jugoslávii, kde mladý Kazancev absolvoval ruský Kadetský korpus. Vzdělání si doplnil studiem právních věd na bělehradské univerzitě. Po nocích přitom hrál v orchestru strunných nástrojů, aby si vydělal na živobytí. Hlavu měl plnou úvah o budoucnosti Ruska. Hluboké znechucení konzervatismem bělogvardějských emigrantských kruhů ho v roce 1930 přivedlo mezi stoupence Viktora Bajdalakova, který založil novou politickou organizaci Narodno-trudovoj Sojuz (NTS). Kazancev se ujal redigování jejího časopisu *Ogni*. Později vedl redakci ústředního listu *Za Rossiju*. Byl to mimořádně schopný novinář s pronikavou inteligencí, velkým vzděláním a politickým rozhledem. Byl nepřítelem Stalina, ale žádnou spásu neviděl ani v Hitlerovi. Horoval pro demokratické Rusko.

Když Němci vpadli do Sovětského svazu, chtěl se dostat na okupované sovětské území a šířit tu ideje NTS. Odjel do Německa, aby získal povolení, uvázl však v Berlíně. Po poradě s vedením organizace vstoupil do služeb propagandistického oddělení wehrmachtu s úmyslem skrytě pracovat pro NTS. Jeho pracovišti na Viktoriastrasse se říkalo laboratoř.

Z celé východní fronty se sem dopravovaly balíky ukořistěných písemností, časopisů, novin i knih. Ve sklepních prostorách budovy se jich vršily stohy a Kazancev, kterého vždycky ráno benevolentní strážný vypouštěl dovnitř, sedal v přiděleném kumbálku u psacího stolu, otvíral balík za balíkem a všechno, co v nich bylo, četl, vyhodnocoval a třídil.

Úmorná práce, ale Kazanceva bavila. Pronikal tak do podstaty sovětských poměrů, poznával komunistickou ideologii a ujasňoval si přitom, jak je třeba působit na ruské lidi, co jim říkat, jaká slova volit. Bylo to pro něj důležité, neboť se podílel i na sestavování ruských letáků a redigování různých propagačních textů. Dozvídal se všelicos, co mu pak vrtalo hlavou. Třeba příběh zajatého Leningraďana: „Boj utichl... Konečně se k nám přiblížili němečtí vojáci. Bože, jací to jsou krásní, elegantní a báječní lidé. Zapalují si voňavé cigaretky, nabízejí i nám. Beru si jednu a nechávám si ji na památku na tento den – den, kdy jsem se podruhé narodil...“

Některé zprávy nasvědčovaly, že mezi lidem byl obdiv k Němcům nezřídka vystřídán procitnutím do surové skutečnosti. V kterési vesnici německý poddůstojník vyvlekl za vousy starého hospodáře na dvůr a žádal máslo a sádlo. Vesničan vrtěl hlavou, že sám nic nemá. Němec mu pohrozil bitím.

„Tak bij!“ vykřikl vzpurně děda a Němec ho zlostně udeřil pěstí. Staroch, kterého úder srazil k zemi, vstal, utřel si krev a zvedl hlavu.

„Ještě mě uhod!“

Němec nechápal. „Warum? Proč?“

„Za to, že jsem vás vítal.“

Kazancev o těchto případech otevřeně hovořil se svým nadřízeným, hejtmanem Korfem. Ten zasmušile pokyvoval hlavou. Narodil se v Rusku. Za první světové války bojoval v řadách ruské armády, vysloužil si dokonce dva georgijevské kříže za statečnost. Po revoluci se v Pobaltí přihlásil do boje proti bolševikům. Uznával, že Německo se na dobytém území dopouští hrozných chyb.

„Ano, nezbytnost zásadních změn ve východní politice je pro mnohé z nás Němců naprosto zřejmá. Bohužel my nepatříme zatím k těm, kteří o těchto otázkách rozhodují. Fakt je, že naše vojska narážejí na rostoucí

odpor Rudé armády. Myslíte, Kazanceve, že se to dá vysvětlit těmihle chybami?“

„Špatná východní politika je jeden faktor, ale je tu i druhý. Probouzí se ruské národní uvědomění.“

„Ale proč se neprojevuje spíš odporem proti sovětské vládě?“

„Proč? Mnoho lidí je proti bolševismu, ale pokládá ho za vnitřní chorobu organismu, který si musí léčit sami.“

V boční části budovy přidělené skupině speciální propagandy bylo několik místností vyhrazeno jako ubikace pro válečné zajatce, které si skupina vyhledávala v zajateckých táborech, aby od nich získávala informace a využívala jich k nejrůznějším propagandistickým účelům. Byl to nápad von Groteho a plukovník Martin ho plně podpořil. Někteří ze zajatců si chodili ke Kazancevovi vypůjčovat knížky a trochu si popovídat. Všichni šmahem nenáviděli bolševiky a hledali pomoc u Němců.

„Němci jsou pečliví, důkladní,“ chválil je Vasilij Ivanovič Popov, který se s Kazancevem sblížil tak, že se stal jeho pomocníkem.

„Můžeme se od nich učit. Samozřejmě, dělají sem tam hlouposti, ale to přejde, člověk je musí pochopit – válku nemohou vést v rukavičkách, to by ji taky mohli prohrát, ne?“ Kazancev mlčel. Rád si s Popovem povídal, ale na tuhle věc se díval trochu jinak. Přesně mu kápl do noty zasmušilý kapitán, který také zašel na kus řeči.

„O bolševicích mi nemusí nikdo nic vyprávět, vím své. Zatkli mě při té čistce kvůli Tuchačevskému. Čtyři roky mě drželi ve vězení. Vidíš?“ Kapitán poodhrnul ret a odhalil široké mezery v dásních. „Vyzabili mi skoro všechny zuby. Zpřeráželi mi žebra. Příznej se! Příznej se! K čemu jsem se měl přiznat, když jsem nic neudělal? Těm holomkům vůbec nešlo o to, jestli jsem něco udělal nebo ne, chtěli ze mě za každou cenu vymlátit to přiznání. Postavil jsem si hlavu. Ať mě třeba utlučou, ale abych se jim přiznával k něčemu, co jsem neudělal, to teda ne! Když viděli, že se mnou nehnu, napařili mi deset let nucených prací na Sibiři. Jako kdyby mě odsoudili na smrt. To málokdo přežil. Jenže vypukla válka a najednou potřebovali důstojníky, a tak si na nás vzpomněli. Odvezli mě do Moskvy. Tam už nás takových bylo víc. Žádné promiňte, byl to

omyl, o tom se s námi nikdo nebavil. Dali nám jednoduše uniformy a šupem nás poslali na frontu. Ale tam jsem brzy poznal, že mě enkávedisti hlídají. Bylo to v Bělorusku. Naše jednotka se dostala do obklíčení. Mě enkávedisti hned zatkli, nasadili mi pouta a chtěli mě letadlem dopravit do Moskvy. Vtom se objevili Němci. Poručík enkávedista mě chtěl zastřelit, ale trefil mě jenom do nohy, podruhé už to nestačil zmáchnout. Němci ho zlikvidovali, a zachránili mi tak život. Měl bych jim být vděčný. Ale nejsem, příteli. V zajateckém lágru jsem viděl, že umějí taky dělat pěkná svinstva. Jedno ti povím, všechno je to stejná pakáž, komunisti jako nacisti. Komunisti jsou, pravda, větší svině, nacisti o něco menší, ale celkem vzato to vyjde nastejno. Hubit by je bylo třeba, hubit jako krysy, jedny jako druhé...“

Kazancev pohlédl ke dveřím, jestli jsou zavřené, a naklonil se důvěrně ke kapitánovi.

„Souhlasím,“ řekl tiše, „ale kdo se ujme tak závažné operace?“

„Hm,“ zamružel kapitán, „v tom je ten zakopanej pes! Asi nikdo. Měli bychom to udělat my Rusové, lid, jenže... nemáme na to dost sil, to je to.“

Vojenské oddělení propagandy se snažilo využít všeho, co mohlo podlomit bojovou morálku nepřítel. Získávání sovětských zajatců ke spolupráci bylo přitom důležitou složkou pracovní náplně této instituce. Ne že by v tomto směru nedosáhla žádných úspěchů, ale po pravdě řečeno, dosud se jí nepoštěstila skutečně parádní trefa do černého.

V srpnu 1941 shazovala německá letadla nad sovětskými zákopy letáky německé speciální propagandy. Rudoarmějci, kteří je zvedli, nechtěli věřit svým očím. Na letáku byla fotografie Stalinova syna v rudoarmějském plášti bez distinkcí ve společnosti německých důstojníků. S ohromením četli: „Starší syn Josifa Stalina Jakov Džugašvili, zajatý v červenci 1941 pod Vitebskem německou armádou, přešel na naši stranu. Vojáci, následujte jeho příkladu! Vzdávejte se!“

Leták působil jako bomba. Německá speciální propaganda se mohla radovat z úspěchu. Ale nedokázala ho korunovat důkazem Jakovovy zrady. Osmnáctého července 1941 nadporučíka Džugašviliho vyslýchali ve štábu skupiny armád. Otázky a odpovědi se zapisovaly do protokolu.

„Vzdal jste se dobrovolně, nebo vás zajali násilím?“

„Dobrovolně ne. Zajali mne násilím. 16. července byla naše jednotka obklíčena... Otevřeně řečeno, byl bych se zastřelil, kdybych včas pocho-pil, že jsem od svých plně izolován.“

„Považujete zajetí za potupu?“

„Ano, je to potupné...“

„Mluvil jste s otcem na samém počátku války?“

„Ano, naposledy 22. června.“

„Co vám řekl otec při loučení 22. června?“

„Řekl: Jdi a bojuj!“

„Myslíte si, že vaše vojska mají šanci zvrátit tuto válku?“

„Osobně se domnívám, že válka bude pokračovat.“

„A co se stane, když brzy dobudeme Moskvu, přinutíme vás k útěku a vaši zemi podrobíme své nadvládě?“

„Nedovedu si to představit.“

Nabízeli mu, že může napsat pár řádek své ženě Julii nebo třeba i otci. Odmítl. Přemlouvali ho, aby promluvil do rozhlasu. Jeho odpověď zně-la: „Ne, nikdy!“

Ani obratný zpravodajec hejtman Wilfried Strik-Strikfeldt nepřiměl Jakova Džugašviliho k povolnosti. V přátelsky laděném rozhovoru se mu snažil vysvětlit, v čem spočívá drtivá převaha Německa nad Sovětským svazem. Džugašvili se pohrdavě usmál:

„Vy se na nás díváte doslova jako na primitivní ostrované z jižních moří, ale já, který jsem ve vaší moci, nevidím jediný důvod vzhlížet k vám zdola nahoru.“

„To znamená, že nevěříte ve vítězství Německa?“

„Ne, nevěřím!“

Nadporučík Džugašvili, který byl poté převezzen do Berlína a dán pod dohled gestapa, se nedal zlomit ani sliby, ani domluvami, ani hrozbami. Začátkem roku 1942 byl uvržen do koncentračního tábora Hammelburg XIII B.

Skupina speciální propagandy, která se pídila mezi sovětskými zajatci po nějaké význačné osobnosti ochotné ke spolupráci, splakala v tomto případě nad výdělkem.